

Citadellet

av Sylve Åkesson

LANDSKRONA slott är kärnan i fästningsanläggningen Citadellet. Efter färdigställandet av Malmöhus slott ville Christian III ytterligare stärka Skånes fasta försvar. Han gav därför 1549 länsmanen på Helsingborg, amiralen Peder Skram i uppdrag att bygga ett befäst slott i Landskrona. Bönderna i trakten befalldes att leverera sten och beordrades arbeta med slottsbygget fyra dagar i veckan utan ersättning. Bygget medförde bl.a. att det av Erik av Pommern år 1410 grundade karmeliterklostret, som var Nordens äldsta, måste rivas. Tegelborgen med anslutande hörntorn, murar och vallgrav var färdig 1559. Den hade en rent militär utformning och var säkerligen inte avsedd att användas som bostad. För detta ändamål uppfördes 1589 ett tvåvåningshus, där nedre våningen inrättades som bostad för länsmanen och andra våningen som bostad för kungen vid hans besök. Länsherre var då Jörgen Brahe, som var bror till astronomen Tycho Brahe, vilken vid denna tid härskade på Ven. Det var vid en fest på Landskrona slott, som Tychos tama älg blev så berusad av starköl, att den föll ner för en trappa och bröt benet och senare dog.

Under fältmarskalken Gustaf Horns härjningståg i Skåne, den s.k. hornska fejden, intogs Landskrona 1644 av svenskarna, men återlämnades till Danmark vid freden i Brömsebro 1645. 1646 blev Knud Ulfeldt länsman på Landskrona slott. Den fortsatta utbyggnaden av befästningsverken kring borgen under den sista danska och första svenska tiden innebar ytterligare raseri av gamla medeltida kvarter och gator. Såväl Karl X Gustav som Karl XI:s förmyndare hade stora planer beträffande Landskrona, på grund av det skydd Citadellet kunde ge staden. Man ville göra staden till en stor handelsstad och det var till och med tal om att flytta universitetet i Lund dit, liksom biskop och landshövding. Dessa planer förverkligades dock inte av olika anledningar och Malmö fick behålla sin ställning som landskapets huvudstad.

Sedan Skåne blivit svenskt byggdes under Erik Dahlberghs ledning och efter nederländskt mönster en stjärnförmad bastion med yttre vallgrav utanför borgen. I skånska kriget erövrade Christian V sommaren 1676 bl.a. Landskrona, som sedan tack vare den mäktiga fästningen blev danskarnas viktigaste stödjepunkt under hela kriget. Dansk kommandant på slottet var under denna tid Knud Ottesen Thott. Svenskarna lyckades inte återta Landskrona under kriget utan fick vid freden i Lund 1679 istället köpa tillbaka staden och fästningen.

1747 beslöt riksdagen att göra Landskrona till en stark sjöfästning med nya försvarsverk på ön Gråen och ny stadsbebyggelse på utfylld mark söder om den gamla. Detta fick till följd, att större delen av medeltidsstaden utplånades. 1754 revs den på 1420-talet uppförda treskeppiga stadskyrkan, S:t Johannes Baptistae (Johannes Döparens) kyrka, och istället uppfördes Sofia Albertina kyrka efter ritningar av Carl Hårleman. Utanför borgholmen ligger några gulputsade 1700-talslängor i skydd av de mäktiga vallarna, som ingår i den utbyggda befästningen. I Adolf Fredriks kasern, ritad av Hårleman, är nu Landskrona Museum inrymt. Vallarna med sina bastioner, den breda yttre graven och de tillhörande utanverken är Sveriges bäst bevarade fästningsanläggning från 1600-talet.

I början av 1700-talet förvandlade Karl XII borganläggningen till fängelse för ryska och polska krigsfångar och sedan användes den under 1800-talet och fram till 1940 som fängelse. Under andra världskriget tog militären över Citadellet och efter krigsslutet fungerade det som flyktingläger. Senare har byggnaderna rustats upp och slottet har ställts i ordning för konferenser m.m. En utställning som behandlar Citadellets historia finns i södra rundtornet, det s.k. Kokhuset. På de yttre fästningsvallarna ligger Sveriges äldsta koloniområde från slutet av 1800-talet.

Källa: Sylve Åkesson, Skånska slott och herresäten